

Inventariserend veldonderzoek
Plangebied Hoog-Dalem,
gemeente Gorinchem

HOLLANDIA reeks 121

COLOFON

Hollandia reeks nr.	121
Titel:	Inventariserend veldonderzoek Plangebied Hoog-Dalem, gemeente Gorinchem
In opdracht van:	Gemeente Gorinchem
Contactpersoon opdrachtgever:	A. Rietveld
Auteur:	E. J. van Rooijen
Uitvoering:	H. Bonke & G. van Veen
Wetenschappelijke leiding:	E. J. van Rooijen
Bevoegd gezag:	Gemeente Gorinchem
Illustraties:	A. Médard & E. J. van Rooijen
Coördinaten:	129469/427477; 129663/427464; 129652/427379; 129464/427393
Definitieve versie:	oktober 2007
ARCHIS	18332
Oplage:	10
ISSN:	1572-3151

© HOLLANDIA, ZAANDIJK 2007

HOLLANDIA archeologie bv
tuinstraat 27a
1544 rs zaandijk
☎ 075 - 622 49 57
✉ archo@xs4all.nl

INHOUD

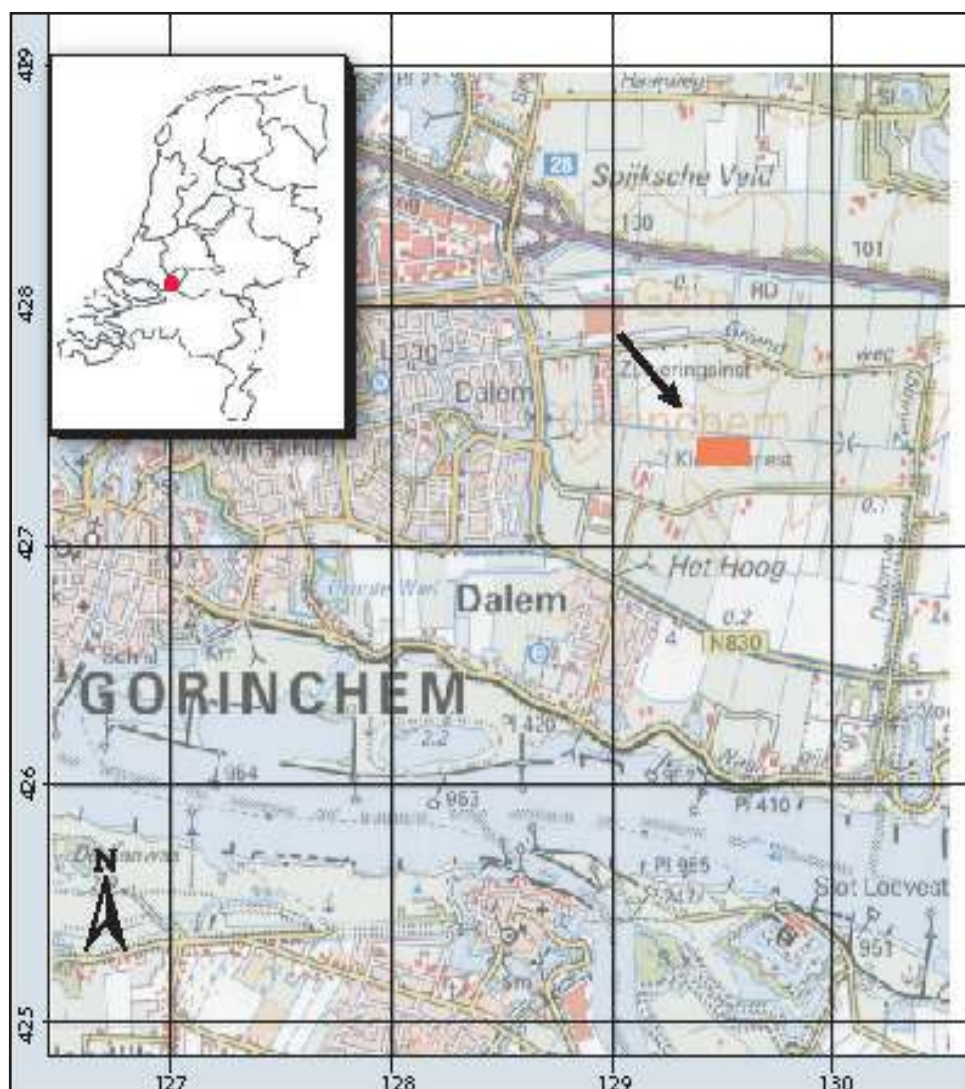
1. Inleiding	4
2. Verwachtingen op basis van het vooronderzoek	5
3. Doel en methoden van het inventariserend veldonderzoek	7
4. Resultaten en beantwoording van de vraagstellingen	8
4.1 Bodemopbouw	
4.2 Vondsten	
4.3 Sporen	
5. Beantwoording vraagstelling	
6. Waardering	10
7. Samenvatting en conclusies	12
8. Literatuur	13
Bijlage 1: Allesporenkaart	
Bijlage 2: Profielen	
Bijlage 3: Determinatielijst aardewerk	
Bijlage 4: Sporenlijst	
Bijlage 5: Vondstenlijst	

1. Inleiding

Van 12 tot en met 15 september 2006 is door Hollandia Archeologie een inventariserend veldonderzoek uitgevoerd in het plangebied Hoogdalem in de gemeente Gorinchem. Het onderzoek vond plaats op een perceel aan de Laag Dalemse weg. In het gebied is woningbouw gepland.

Vooronderzoek had geresulteerd in het vermoeden dat zich ter plaatse resten van een middeleeuwse vindplaats zouden kunnen bevinden. De gemeente Gorinchem heeft opdracht gegeven om archeologisch onderzoek uit te voeren om de eventuele vindplaats of vindplaatsen in kaart te brengen. De gemeente had als doelstelling de resultaten van het onderzoek zoveel mogelijk in de planuitwerking te betrekken.

Vondsten en documentatie van het onderzoek worden bewaard in het gemeentelijk archeologisch depot van Gorcum; Avelingen- Oost 2. te Gorinchem

Afb. 1: Het onderzoeksgebied (in rood) op de topografische kaart.

2. Verwachtingen op basis van het vooronderzoek

In 2004 is bureauonderzoek uitgevoerd door GEO-LOGICAL (Kluiving 2004), waarna in 2005 aanvullend bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek is uitgevoerd door RAAP archeologisch adviesbureau (Muller, 2005). Een bureauonderzoek omvat het verzamelen van reeds bekende gegevens uit kaartmateriaal, zoals historische, bodemkundige, geomorfologische en geologische kaarten en resultaten van archeologisch onderzoek en waarnemingen in de omgeving. Het inventariserend veldonderzoek bestond uit een oppervlaktekartering en karterend booronderzoek.

In de ondergrond van het plangebied bevindt zich een verlande zijtak van de Linge. Deze bestaat uit een siltig kleipakket op ca. 3 meter onder het maaiveld. Daaromheen bestaat het landschap voornamelijk uit komgronden. Door differentiële klink was de verlande zijtak in de middeleeuwen een hoge en droge locatie in het landschap, en daarom aantrekkelijk voor bewoning. Donken zijn niet aangetroffen.

In het plangebied waren twee waarnemingen geregistreerd in ARCHIS, het archeologische informatiesysteem van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (tegenwoordig Rijksdienst voor archeologie, cultuurlandschap en monumenten). Beide betreffen de vondst van fragmenten middeleeuws aardewerk. In de omgeving van het plangebied zijn nog 7 vindplaatsen geregistreerd, twee dateren uit het Neolithicum, één uit de Romeinse tijd en drie uit de Late Middeleeuwen. Een terrein met sporen van neolithische bewoning heeft de status van archeologisch monument. Dit is de Dalemse Donk in Laag Dalem.

Tijdens de veldkartering werden op drie plaatsen middeleeuws aardewerk aangetroffen. Op een akker in het zuiden van het plangebied zijn twee scherven uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd verzameld. Omdat het maar om twee scherven gaat wordt dit niet beschouwd als archeologische vindplaats. Op de vindplaats aan de oostzijde van het plangebied werd echter laatmiddeleeuws aardewerk aangetroffen verspreid over een oppervlakte van ca. 1 hectare. De oppervlaktevondsten bevonden zich in een langwerpige terrein dat zich in oost-westelijke richting uitstrekt. Binnen dat terrein zijn twee naast elkaar liggende vondstconcentraties onderscheiden. De vorm van de vondstconcentraties samen komt overeen met de inversierug waarlangs ze is aangetroffen. Het betreft vooral grijsbakkend aardewerk uit de 13de-14de eeuw, maar ook kogelpot, Pingsdorf (11de-12de eeuw), roodbakkend aardewerk en protosteengoed (vanaf de 13de eeuw). Zes boringen in de vindplaats leverden geen aanwijzingen voor sporen of een bewoningslaag. Onder de bouwvoor werd wel puin en grind aangetroffen, maar geen bot- of aardewerkfragmenten.

Geconcludeerd werd dat het vermoedelijk gaat om resten van een middeleeuws nederzettingsterrein. De vondsten aan de oppervlakte wezen op een ondiep liggende, verstoorde vindplaats. Het leesbare vlak zou zich vermoedelijk direct onder de oppervlakte bevinden. Alleen de diepere sporen zouden nog intact kunnen zijn. Geadviseerd werd de vindplaats verder te onderzoeken door middel van proefsleuven. De andere locaties met archeologische indicatoren in de boringen leverden te weinig aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologisch interessante resten om verder onderzoek daar te adviseren.

3. Doel en methoden van het inventariserend veldonderzoek

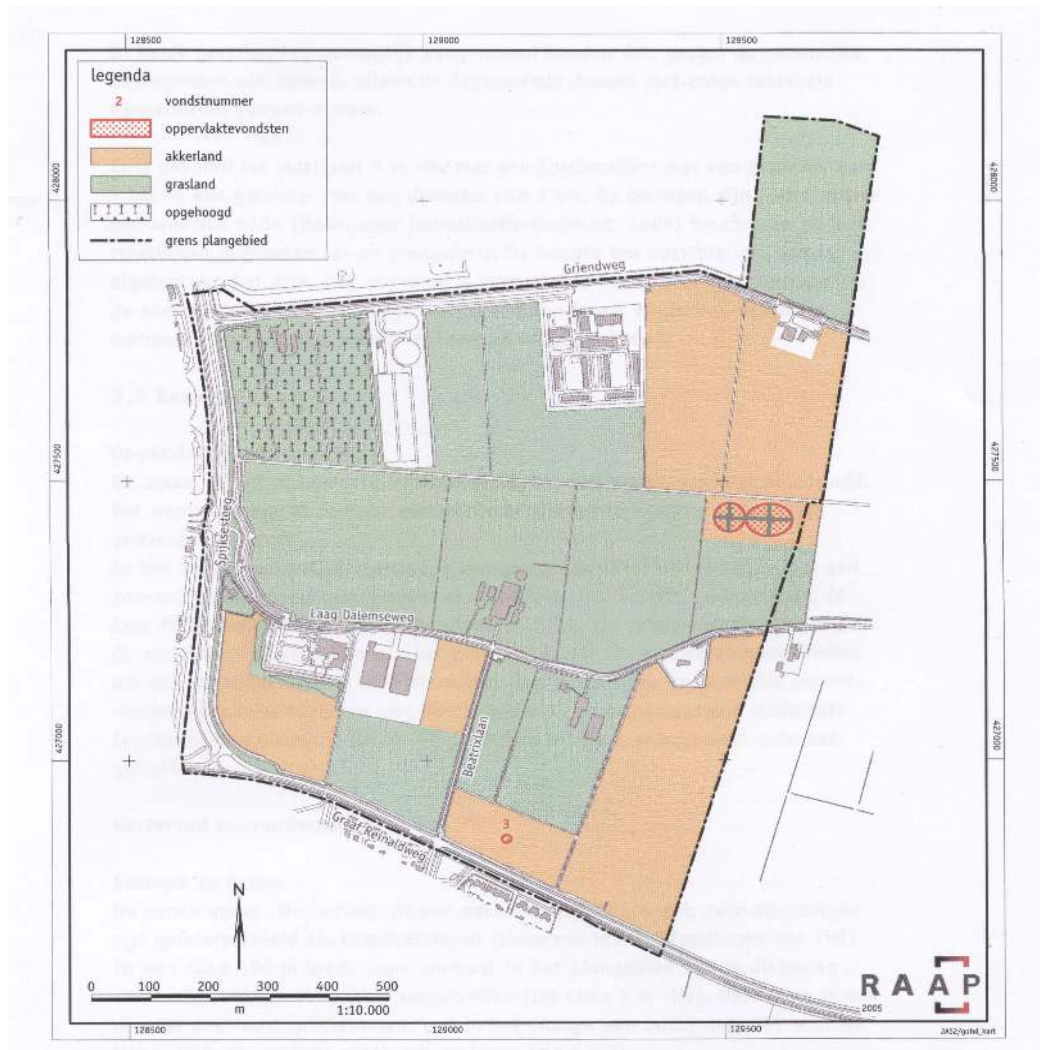
Het doel van het proefsleuvenonderzoek was een aanbeveling te geven over de toekomst van de vindplaats in het kader van de planontwikkeling. Het beleid van de gemeente is gericht op behoud ter plekke van archeologische waarden (zie notitie van uitgangspunten voor de ontwikkeling van Hoog Dalem, gem Gorinchem, AM Wonen/Grondbedrijf, Heijmans IBC Vastgoedontwikkeling, november 2004, p. 29-30). Kon de vindplaats bijvoorbeeld in situ bewaard blijven door middel van aanpassing van de bouwplannen?

Voor het proefsleuvenonderzoek werd een programma van eisen geschreven waarin de volgende onderzoeksvragen werden geformuleerd:

- 1 Bevinden zich op het terrein middeleeuwse of oudere archeologische sporen?
- 2 Wat is de aard, omvang en datering van de grondsporen?
- 3 Wat is de conserveringstoestand en gaafheid van de vindplaats?
- 4 Wat is de diepteligging van de vindplaats?
- 5 Wat is de begrenzing van de vindplaats?
- 6 Is de vindplaats behoudenswaardig?
- 7 Is er een verband tussen de aanwezigheid van vondsten op de oppervlakte en de aanwezigheid van sporen in de ondergrond?
- 8 Is vervolgonderzoek nodig?

Voorafgaand aan het aanleggen van proefsleuven is het te onderzoeken terrein nog eens verkend op de aanwezigheid van vondsten. deze veldkartering bracht weinig op, hoewel daarbij rekening gehouden moet worden met de slechte zichtbaarheid van materiaal in grasland.

Het inventariserende veldonderzoek is uitgevoerd d.m.v drie proefsleuven van twee meter breed door het terrein met oppervlaktevondsten. De eerste sleuf was 150 meter lang, waardoor de gehele lengte van beide vondstconcentraties onderzocht kon worden. De andere sleuven werden haaks daarop aangelegd, door de middelpunten van de vondstconcentraties. Deze sleuven waren beiden 40 meter lang. De sleuven werden aangelegd door met een graafmachine de grond laagsgewijs af te graven. De aangetroffen sporen werden ingekrast en op schaal getekend (1: 50). De vondsten zijn per vak van 5 bij 2 meter verzameld. Vondsten die aan sporen gekoppeld konden worden zijn per spoor verzameld. Elke 20 meter werd een profielkolom getekend op schaal 1: 20. Het vlak is op een dieper niveau aangelegd dan was voorzien. Enerzijds door verstoringen door ploegen, anderzijds doordat het klei op veenpakket een losse structuur heeft, plaatselijk met veel grind, en het daardoor moeilijk is een leesbaar vlak aan te leggen. Het vlak is op de gebruikelijke manier onderzocht en vastgelegd op schrift. Op verschillende plaatsen is de sleuf verdiept voor het vastleggen van de bodemopbouw.

afb. 2. locatie proefsleuven op de kaart met resultaten van het vooronderzoek

4. Resultaten

4.1 Bodemopbouw

De bodem is plaatselijk onderzocht tot een diepte van ca. 1 meter onder maaiveld. De bovenste laag bestaat uit een bouwvoor van ca. 25-30 cm dik. Daaronder bevond zich een laag klei met een dikte van 40-60cm (spoor 2). Daaronder lag het veen (spoor 5). Het gaat om bosveen. Tussen de klei en het veen bevindt zich plaatselijk een laag venige klei. In diepere profielen is te zien dat de afwisseling van veen en klei zich verder in de diepte voortzet. (spoor 2 t/m 7, 9 en 11 t/m 15 zijn klei, humeuze of venige kleilagen en veenlagen). Dit is kenmerkend voor een drassig gebied waar een gebied waar een rivier actief is (geweest). Ter hoogte van de stroomgordel wordt grover sediment afgezet, zoals grind en zand. In het komgebied wordt het veen regelmatig overstroomd door de rivier, die dan het fijnere sediment (klei)afzet. In dit geval bestaat de stroomgordel uit een siltig kleipakket. In het oostelijk deel van werkput 1 komt er plaatselijk in de klei erg veel grind voor, dit lijkt erop te wijzen dat daar ooit een stroomgeul was. De noordelijke delen van de noord-zuid georiënteerde sleuven zijn drassiger dan de zuidelijke delen ervan en dan de oost-westsleuf. Dit is goed te rijmen met het idee dat in het noorden een komgebied ligt. Een duidelijke overgang van komgebied naar stroomgordel is niet aangetroffen, waarschijnlijk is daarvoor de ontgravingsdiepte te gering geweest. Het is ook mogelijk dat de stroomgordel is afgetopt en daardoor uit het profiel is verdwenen. Zie bijlage 3: Profielen. Naar aanleiding van het booronderzoek werd verwacht dat de onderzoekslocatie zich op de verlande zijtak van de Linge zou bevinden (Muller 2005, 19). Het lijkt er echter op dat de

Afb. 3: De aanleg van de eerste proefsleuf. De bouwvoor is apart gehouden van de rest van de uitgegraven grond, om het perceel in zo goed mogelijke staat weer te kunnen opleveren.

sleuven in een komgebied of laag op de flank van de stroomgordel zijn aangelegd. Aangezien bewoningssporen vooral worden aangetroffen op de top of flank van de stroomgordel, kan het zijn dat de onderzoekslocatie verkeerd gekozen is. Als er aanwijzingen zouden zijn voor een archeologische vindplaats in de omgeving, zou verder onderzoek noodzakelijk zijn. De hoeveelheid en aard van de vondsten wijst echter niet op bewoning in de omgeving. Ook andere aanwijzingen daarvoor ontbreken.

Afb. 4: Profielkolom met verschillende kleilagen.

4.2 Vondsten.

Er zijn vondsten verzameld bij een veldverkenning voorafgaande aan het sleuvenonderzoek, bij het aanleggen van het vlak en uit een spoor. Totaal zijn er 45 vondstnummers uitgegeven. Twee daarvan zijn monsters. Er is een houtmonster genomen uit het bosveen, voor houtdeterminatie en pollenmonster van het veen. De meeste vondsten zijn verzameld bij het aanleggen van de proefsleuven. Het gaat om kleine aantallen, minder dan 10 per vak van 5 bij 2 meter. Slechts één vondst komt uit een spoor, dat spoor bleek bij nader onderzoek echter natuurlijk te zijn. De voornaamste component vondsten is aardewerk, gevolgd door baksteen. In veel mindere mate komt er dierlijk bot en metaal in voor. Het aardewerk is onderzocht op verschillende kenmerken. Het doel daarvan is een uitspraak te doen over zaken als de ouderdom, herkomst en de functie van het voorwerp. Daarmee wordt een bijdrage geleverd aan de interpretatie van sporen en van de vindplaats als geheel. De staat waarin het voorwerp aangetroffen is kan aanwijzingen geven over de omstandigheden waaronder het in een spoor terecht gekomen is. Om daarmee te beginnen: er zijn alleen vrij kleine scherven gevonden, geen hele potten of grotere fragmenten. De scherven vertoonden in een aantal gevallen een duidelijk verweerde breukrand of oppervlakte. Ook werd geen enkele vondst gedaan in een antropogeen spoor, met uitzondering van de bouwvoor. Dit wijst erop dat de vondsten ofwel in het verleden al langere tijd op de oppervlakte hebben gelegen ofdat ze uit hun oorspronkelijke context zijn geraakt en daarna hebben blootgestaan aan verwerende omstandigheden. Dat laatst lijkt het meest waarschijnlijk aangezien de verweerde vondsten uit verschillende periodes afkomstig zijn. De vondsten lijken afkomstig te zijn van een nederzetting met een vrij lange periode van gebruik, die op een zeker moment verploegd is geraakt, waarna de vondsten verweerd zijn.

Het aardewerk bestaat uit diverse typen gebruiks aardewerk. Het gaat voornamelijk om potten die gemaakt zijn voor het bereiden, serveren of opslaan van voedsel. Twee uitzonderingen daarop zijn een pispot (waarschijnlijk) en twee steelfragmenten van kleipijpjes.

Het was slecht mogelijk een specifiekere uitspraak te doen over de functie van de pot waar de scherf van afkomstig is. Ten eerste door de fragmentatie, waardoor het meestal niet mogelijk was een hoofdvorm te reconstrueren en ten tweede doordat het aardewerk niet in de oorspronkelijke context is aangetroffen. Er kan wel gesteld worden dat steengoed in het algemeen voornamelijk werd gebruikt voor drink- en schenkgerei (kannen). Kogelpotten zijn vaak kookpotten, maar werden ook voor andere doeleinden gebruikt. Het is niet mogelijk op grond van dit aardewerk iets te zeggen over de functie van de vindplaats. Het meest waarschijnlijke is dat het materiaal afkomstig is uit een nederzetting.

Het meeste aardewerk dateert uit de 13de tot 17de eeuw. Het kogelpotaardewerk is mogelijk ouder. Kogelpotaardewerk is notoir slecht te dateren, in dit geval kan het niet nader gedateerd worden dan 10de tot 14de eeuw. Kogelpotaardewerk is handgevormd. Het overige aardewerk is op een draaischijf gemaakt. Enkele vondsten zijn mogelijk iets jonger. Het gaat om vier fragmenten rood aardewerk met loodglazuur, waarvan twee met witte slibversiering, een fragment wit aardewerk met loodglazuur en de pijpsteeltjes. Deze zouden ook uit de 18de eeuw kunnen zijn. Eén van de fragmenten rood aardewerk zou nog 19de eeuws kunnen zijn. Het aangetroffen aardewerk kan op materiaalsoort verdeeld worden in kogelpotaardewerk, grijs aardewerk, rood aardewerk, proto-steengoed, bijna steengoed, steengoed met of zonder glazuur, wit aardewerk, wit aardewerk en pijpjarde. Het aangetroffen aardewerk wijkt niet af van wat gewoonlijk wordt gevonden in middeleeuwse/ postmiddeleeuwse nederzettingen. Het steengoed, bijna steengoed en protosteengoed is waarschijnlijk allemaal uit Duitsland gempoteerd, zoals gebruikelijk. Dit aardewerk dateert uit de periode 1200-1350 (proto-steengoed), 1250-1350 (bijna

steengoed), 1300-1550 (steengoed zonder glazuur) en 1400-1600 (steengoed met glazuur). Het grijze aardewerk wordt gedateerd in de 14de en 15de eeuw. Dit aardewerk werd in het algemeen in Nederland bij steden geproduceerd. Het rode aardewerk is ook meestal lokaal geproduceerd. Dit aardewerk heeft echter een langer doorlooptijd, vanaf de tweede helft van de 13de eeuw tot in de 19de eeuw (?). Een deel van het aardewerk is geïmporteerd uit België.

De vondstdeterminatie is als bijlage bijgevoegd.

De overige materialen en de monster worden in het kader van dit onderzoek niet verder onderzocht. De verwachting is dat dat onderzoek nauwelijks zal bijdragen aan de interpretatie van dit onderzoek

4.3 Sporen

Door de resultaten van het booronderzoek en de veldkartering werd er in het onderzoeksgebied een nederzettingsterrein verwacht met bijbehorende sporen als gebouwplattegronden, waterputten en dergelijke. Er was al geconcludeerd dat waarschijnlijk alleen de dieper ingegraven sporen nog intact zouden zijn. Deze werden direct onder de bouwvoor verwacht. Uiteindelijk is er niets van deze verwachting uitgekomen. Omdat het kleipakket tamelijk los op het veen lag was het lastig een goed leesbaar vlak aan te leggen. Tot op 40 cm onder het maaiveld is er nog verstoring door ploegen waargenomen. Doordat er plaatselijk veel grind in de bodem voorkomt werd het aanleggen van het vlak ook bemoeilijkt. Het vlak was in eerste instantie slecht leesbaar, maar na enige tijd opdrogen waren er toch kleurverschillen te zien. De meeste daarvan zijn opduikingen van natuurlijke lagen. De antropogene sporen die aangetroffen zijn, zijn recent: plastic drains. Uiteindelijk zijn er 15 sporen en lagen beschreven.

Spoor 8 en spoor 10 zijn drains (drainsleuven). Ook de sleuven van de plastic drains, die dus tamelijk recent moeten zijn, werden niet direct herkend bij het aanleggen van het vlak. Pas nadat het vlak enige tijd opengelegen had werden de sporen door het kleurverschil ten opzichte van de rest van het vlak zichtbaar. Waarschijnlijk heeft het opdrogen van het vlak daarmee te maken. De drains zijn hier de enige aangetroffen sporen die door de mens zijn gemaakt. De overige sporen zijn natuurlijke lagen (zie paragraaf). De onderzoeksvragen moeten derhalve negatief beantwoord worden. Er bevinden zich in het onderzochte terrein geen middeleeuwse of oudere archeologische sporen en er is hier geen verband tussen de aanwezigheid van vondsten op de oppervlakte en de aanwezigheid van sporen in de ondergrond.

Het proefsleuvenonderzoek heeft geen enkele aanwijzing opgeleverd voor de aanwezigheid van resten van een middeleeuwse nederzetting ter plekke of in de directe omgeving.

5 Beantwoording vraagstelling

1 *Bevinden zich op het terrein middeleeuwse of oudere archeologische sporen?*

Nee, er zijn alleen recente en natuurlijke sporen aangetroffen. Ook zijn er geen aanwijzingen dat er zich in de buurt van de onderzochte locatie sporen van bewoning zouden bevinden.

2 *Wat is de aard, omvang en datering van de grondsporen?*

De antropogene sporen zijn recent. Het betreft kunststofdrains uit deze en/of de vorige eeuw. Deze zijn over het hele terrein te vinden.

3 *Wat is de conserveringstoestand en gaafheid van de vindplaats?*

De in het voorafgaande onderzoek aangetroffen vondsten zijn ofwel de laatste resten van een geheel verstoorde nederzetting of er is nooit een nederzetting geweest ter plaatse. De vindplaats scoort op beide criteria zeer slecht. Zie hoofdstuk 6, waardering.

4 *Wat is de diepteligging van de vindplaats?*

Niet van toepassing.

5 *Wat is de begrenzing van de vindplaats?*

Niet van Toepassing.

6 *Is de vindplaats behoudenswaardig?*

Nee, de vindplaats (in dit geval het onderzoeksterrein) scoort laag op de waarden beleving, fysieke kwaliteit en inhoudelijke kwaliteit. Hierdoor wordt de vindplaats als niet-behoudenswaardig gewaardeerd. Zie hoofdstuk 6, waardering.

7 *Is er een verband tussen de aanwezigheid van vondsten op de oppervlakte en de aanwezigheid van sporen in de ondergrond?*

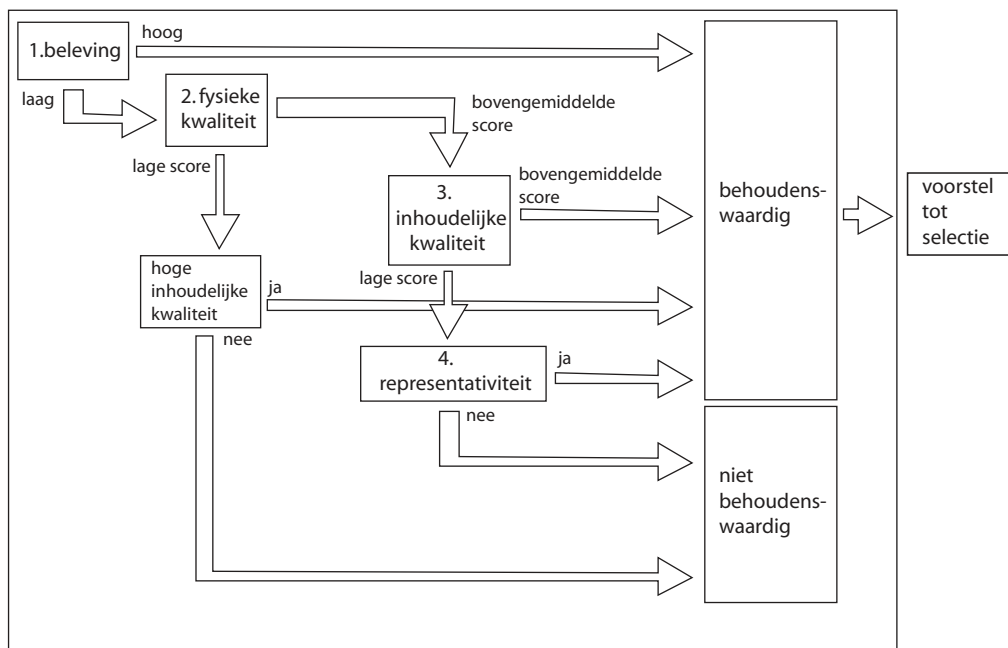
De vondsten kunnen niet verbonden worden met sporen in de ondergrond, omdat antropogene sporen ontbreken. Het is niet duidelijk of de vondsten afkomstig zijn uit verstoorte sporen uit het onderzoeksgebied of de directe omgeving daarvan, of dat ze van elders zijn aangevoerd. Veel vondsten vertonen sporen van verwerking. Dit kan er op wijzen dat ze al langere tijd uit hun oorspronkelijke context zijn geraakt

8 *Is vervolgonderzoek nodig?*

Verder onderzoek is niet nodig. Er zijn geen aanwijzingen voor een nederzetting ter plekke of in de omgeving van de onderzochte locatie.

6 Waardering

In dit hoofdstuk worden de bij het onderzoek aangetroffen archeologische resten aan de hand van een drietal waarden (beleving, fysieke kwaliteit en inhoudelijke kwaliteit) in een aantal stappen gewaardeerd (afbeelding). Op basis van deze scores zal vervolgens een waardestelling van de vindplaats volgen, waarbij de procedure zoals in afbeelding schematisch is weergegeven, zal worden gevolgd. De waardering wordt uitgedrukt in cijfers (1=laag, 2=middelmatig, 3=hoge waarde) (afbeelding). De uitkomst van de waardestelling bepaalt of de vindplaats al dan niet behoudenswaardig is. Het onderzoeksterrein wordt bij deze waardering als een vindplaats beschouwd.

Afbeelding 5 Het waarderingsproces stapsgewijs weergegeven.

Beleving:

- schoonheid: Doordat de overblijfselen vernietigd en niet visueel waarneembaar zijn in het landschap, is schoonheid hier niet van toepassing
- herinneringswaarde: De locatie roept weinig herinneringen op aan het verleden. Ook dit criterium is niet van toepassing

Fysieke kwaliteit:

Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen gaafheid en conservering. Gaafheid is de mate van niet verstoord zijn en de stabiliteit van de fysieke omgeving. Conservering is de mate waarin het archeologisch vondstmateriaal bewaard is gebleven.

- gaafheid: De vindplaats is geheel verstoord of er zijn nooit sporen geweest, de score is hier laag.
- conservering: Het vondstmateriaal laat verwerking zien. Ook dit criterium scoort laag.

Inhoudelijke kwaliteit:

- zeldzaamheid: De gevonden sporen en vondsten zijn mede door de geringe ouderdom niet zeldzaam te noemen.
- informatiewaarde: De geringe ouderdom van de aangetroffen antropogene sporen maakt de

informatiewaarde zeer klein. De score is hierdoor laag.

- ensemblewaarde: De ensemble- of contextwaarde is nauwelijks van toepassing, De score is dan ook laag

Waardestelling:

Belevingswaarde is niet van toepassing omdat de resten niet zichtbaar zijn en ook geen herinnering oproepen aan bekende gebeurtenissen in het verleden. De fysieke kwaliteit is met 2 punten laag. Hierdoor dient gekeken te worden naar de inhoudelijke kwaliteit. Deze is met 2 punten laag waardoor de vindplaats als niet behoudenswaardig gewaardeerd kan worden.

waarden	criteria	scores		
		<i>hoog</i>	<i>midden</i>	<i>laag</i>
beleving	schoonheid	niet van toepassing		
	herinneringswaarde	niet van toepassing		
fysieke kwaliteit	gaafheid			1
	conservering			1
inhoudelijke kwaliteit	zeldzaamheid			1
	informatiewaarde			1
	ensemblewaarde			1
	representativiteit			1

Afb. 6: Archeologische waardering op basis van het booronderzoek.

6. Samenvatting en conclusies

Bij het proefsleuvenonderzoek zijn geen aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van resten van een middeleeuwse -of oudere- vindplaats ter plekke of in de nabijheid van het onderzochte terrein. De enige antropogene sporen die onder de bouwvoor zijn aangetroffen zijn recente drains, deze komen over het hele terrein voor. De scherven die door RAAP zijn verzameld tijdens het karterende onderzoek zijn ofwel de enige resten van een volledig verstoorde vindplaats op dit terrein, of ze zijn van elders aangevoerd. De vindplaats zou geheel verstoord kunnen zijn, omdat de laag waarin de sporen gegraven zouden moeten zijn in de bouwvoor is opgenomen door het ploegen. De vondsten kunnen van elders zijn aangevoerd in het kader van een grondverbetering/ bemesting. Mogelijk is ook de top van de stroomgordel -met de resten van een nederzetting- in de loop der tijd geëgaliseerd door landbouwwerkzaamheden en over een ander deel van het terrein verspreid geraakt.

Vervolgonderzoek is niet nodig. De verplichting om bij de bouw/ het bouwrijpmaken van de grond aangetroffen archeologische sporen of vondsten te melden blijft natuurlijk bestaan.

7. Literatuur

Berendsen, H. J. A en E. Stouthamer, 2001. *Palaeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*. Assen.

Kluiwing, S. J. 2004. *Bureauonderzoek voorafgaand aan het archeologisch inventariserend en waarderend booronderzoek Hoogdalem, Gorinchem*. GEO-LOGICAL. Delft.

Muller, A., 2005. Plangebied Hoog-Dalem, gemeente Gorinchem; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek. *RAAP-rapport 1161*. Amsterdam.

Rooijen, E.J., 2006. *Programma van Eisen Inventariserend Veldonderzoek Plangebied Hoog-Dalem, Gorcum*. Gemeente Gorcum.